

ORTAÇAĞDA CADILAR

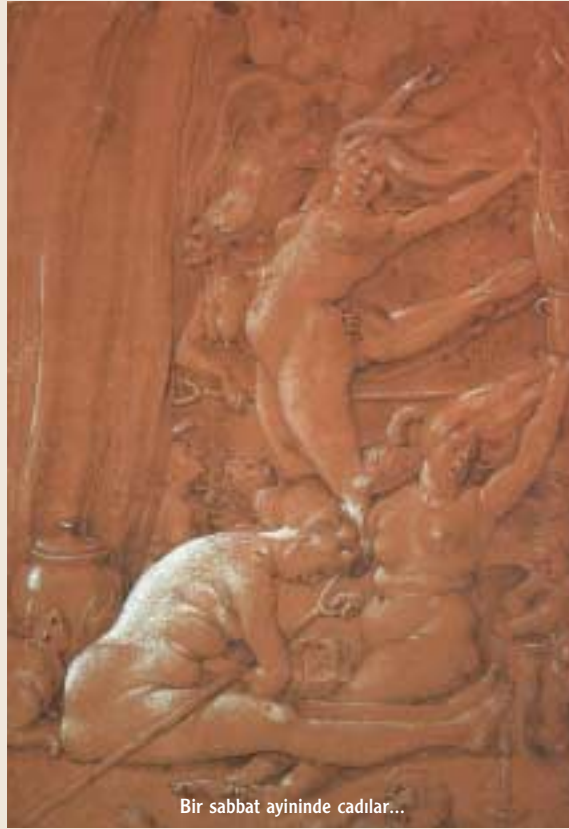
Günümüzde fantastik edebiyat oldukça popüler. Harry Potter, ya da Yüzüklerin Efendisi gibi yapıtlarda karşımıza çıkan büyü ve büyücüler bizi eğlendiriyor. Bugün büyü denen şeyin aslında var olmayan, yalnızca masalarda kendine yer bulabilecek bir uğraşı olduğunu biliyoruz. Ne var ki, tarihin her döneminde durum böyle değildi. Bugün bizi güldüren, eğlendiren büyücüler ya da cadılar, geçmişte insanların korkuyla sakındıkları insanlar olmuştu. Şeytanla işbirliği yaptıkları ve havada uçtukları, kötülüklerini dünyaya yaydıkları söyleniyordu. Bunlar çoğunlukla halkın cahilliğinden kaynaklanan hurafelerdi. Ne var ki, ortaçağ Avrupa'sında cehalet o kadar yaygındı ki, açıklanamayan her şey büyüye yoruluyordu. Kilisenin çeşitli amaçlarla yürüttüğü cadı avları da kısa sürede toplumsal bir histeriye neden oldu. Ortaçağda Avrupa'da cadılık ve büyücülük suçlamasıyla yüzlerce kişi canlı canlı yakıldı. Peki bütün bu histerinin ardında yatan şey neydi? Yüzyıllar boyunca ortada görülmeyen cadılar ne olmuştu da ortaçağ Avrupa'sında böylesine ortaya çıkmıştı? Kilise birdenbire cadılara neden düşman kesilmişti?

Büyücü avına ilişkin yaygın kuramlardan ikisi, ağırlıklı olarak tıbbi gerekçelere dayandırılmış ve kitlesel bir çılgınlık varsayılmıştır. Savlardan ilkinde göre köylü halk aklını kaçırmıştır. Yani büyücü fenomenine, elinde yanan bir meşale ile simgelenen, kana susanmış köylü lümpenin kitlesel öfkesi ve kitlesel paniğinin yarattığı bir salgın hastalık olarak bakılmalıdır. Bir diğer psikiyatrik açıklamaysa daha da inanılmayacak bir savla, bizzat büyücülerin kendilerinin, ruhsal bir bunalım içinde dünyayı tımarhaneye çevirdiği yolunda. Oysa gerçekler ne illegal bir lümpen hareketi ne de histeriye kapılmış kişilerin hezeyanları olarak açıklanabilir.

Hemen hemen dünyanın her toplumunda bir çeşit cadı kavramı vardır. Ama Avrupa'nın cadı çılgınlığı, başka yerde patlak veren herhangi bir benzerinden daha canavarca, daha uzun süreli olmuş ve çok daha fazla sayıda kurban ortaya çıkmıştır. İlkel toplumlarda suç ya da suçsuzluğu belirlemenin bir parçası olarak acı veren çok çetin deneyler kullanılmış olabilir. Ama hiçbirinde cadı olduğu düşünülen kişilere, diğer cadıların adını vermeleri için işkence yapılmamıştır. Hatta Avrupa'da bile işkence, ancak 1480 tarihinden sonra bu amaçla kullanılmıştır. MS 1000 yılından önce komşusu tarafından sözde şeytanla görüldüğü için öldürülen hiç kimse yoktur. İnsanlar birbirini sihirbaz ya da cadı olmakla ve kötülük yapmak için kullandıkları doğüstü güçlere başvurmakla suçlamışlardı. Havada uçabilen ve korkunç hızlarla büyük mesafeler geçen bazı kadınlar hakkında çeşitli şeyler anlatılıyordu. Ama yetkililer sözde cadıları yakalayınca kadar bunları kovalamak, bulmak için araştırma yapmak ve suçlarını itiraf ettirmek için işkence yapmak benzeri eylemlerle ilgilenmiyorlardı. Aslında, Katolik kilisesi başlangıçta havada uçan cadı gibi şeylerin varolmadığını ısrarla belirtmiştir. MS 1000 yılında böyle uçuşların gerçekten yapıldığına inanmak yasaklanmıştır; sonraları, 1480 yılındaysa bu uçuşların

yapılmadığına inanılması yasaklanmıştır. MS 1000 yılında kilise, cadıların süpürgeye binme eylemlerini şeytanın ürettiği bir simge olarak görüyordu. Beş yüz yıl sonra kilise süpürge sopasına binme olayının yalnızca bir simge olduğunu savunanların, şeytanla birlik olduğunu resmen öne sürdü.

Daha önceki görüş, Canon Episcopi denilen bir belgede düzenlenmiştir. Cadı çetelerinin geceleri uçtuklarına inanan Canon, şöyle uyarır: "Aklı imansız olan kişi bu şeylerin ruhta değil, vücutta olup bittiğini sanır. Başka deyişle, şeytan sizi ya da başkalarını geceleri

Bir sabbat ayininde cadılar...

uçtuğunuza inandırır, ama ne siz ne de başkaları gerçekten uçuyor olamazsınız." "Gerçekten" sözcüğünün ne anlama geldiğinin ve gerçek sözcüğünün daha sonraki tanımlarından farkının kesin ölçüsü şu olmuştur: Sizin ya da düşüncü arkadaşlarınızın, başkalarıyla havada uçtuğuna inandığımız bir kişi günah işlemiş olmakla suçlanamaz. Başkalarının orada bulunmuş olmaları yalnızca bir düşür, başkaları sizin düşlerinizde yaptıklarınızdan sorumlu tutulamazlar. Ancak, düş gören burada kötü düşünceler taşıyordur ve bu nedenle cezalandırılmalıdır. Bu ceza şekli sonradan olacağı gibi yakılmak değil, aforoz edilmektir.

Canon Episcopi'nin hükümlerinin tersine çevrilmesi birkaç yüzyıl aldı. Bu süre sonunda cadıların kendilerini hem beden hem de ruhça havada uçurdularını yadsımak, dinsel öğretiye karşı işlenmiş bir suç sayıldı. Gezi gerçeği saptandıktan sonra itirafta bulunan her cadıyı, sabbat olarak adlandırılan cadı ayininde bulunan öteki insanlar hakkında sorguya çekmek olanağı bulunurdu. İşte bu durumda uygulanan işkence, zincirleme bir tepkime gibiydi. Her cadı otomatik olarak iki ya da daha çok sayıda yakılacak aday bulunmasına yol açardı. Sistemin pürüzsüz yürümesini

sağlamak için geliştirilmiş başka yöntemler de vardı. İşkencecilerin ve cellatların hizmetlerine ilişkin harcamalar cadının ailesine ödetilir, böylece harcamalar düşük gösterilirdi. Yerel makam sahipleri arasında cadı avcılığı için büyük bir coşku oluşabiliyordu, çünkü bunlar cadılıktan hüküm giymiş birinin mülklerine el koyma yetkisine sahiptiler. Bir cadı avlama sisteminin üzerinde daha on üçüncü yüzyılda durulmuş, ama bu sistem cadılarla savaşın bir parçası olarak değil de, Hristiyanlığın içinde ortaya çıkan sapkın mezheplere karşı kullanılmıştı. Katharlar, Waldesyenler, Dolcinienler, Bogomiller gibi Katolik kilisesini tehdit eden unsurlara karşı savaşmak için Engizisyon mahkemesi kuruldu. Fransa, Almanya, İtalya gibi ülkelerde Engizisyon'un kovuşturmasına uğrayan dinsel gruplar yer altına çekildiler, gizli hücreler oluşturular ve saklı toplantılar yapmaya

başladılar. Engizisyon, düşmanın gizli etkinlikleri yüzünden çabalarının sonuçsuz kaldığını görünce, sapkınları itirafa ve suç ortaklarını açıklamaya zorlamak üzere onlara işkence yapmak için Papa'dan izin istedi. Bu izin Papa 6. Alexander tarafından verildi.

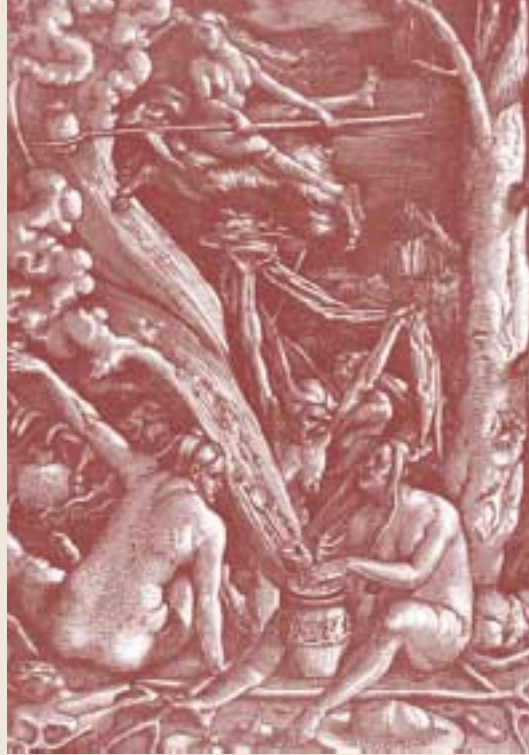
Sapkın mezhepler işkence gördüğü sırada cadılar hâlâ Canon Episcopi'nin hükmü altındaydı. Cadılık bir suçtu ama dinsel bir sapkınlık değildi. Çünkü sabbat adı verilen cadı toplantıları imgesel bir uydurmaydı. Zamanla Engizisyon sorgucuları cadılık davaları konusunda yargı yetkisinden yoksun olmaları nedeniyle, gittikçe hoşnutsuz bir tavır içine girdiler. Onların anlayışına

göre, cadılık artık Canon Episcopi'nin uygulandığı dönemlerdeki gibi değildi. Yeni ve çok tehlikeli bir cadı türü gelişmişti. Bu cadı türü sabbatlara gerçekten uçarak gidebiliyordu ve diğer sapkın mezheplerin gizli uzantıları gibi davranıyorlardı. Eğer cadılar da öteki sapkınlar gibi işkenceden geçirilebilirlerse, onların itirafları çok daha geniş bir suikast örgütünü açığa çıkarabilirdi. Sonunda Roma bu yönde gelen taleplere boyun eğdi. Papa 8. Innocent, Almanya'nın her yerinde cadıların kökünü kazımak için 1484 yılında yayınladığı bir kararnameyle, Engizisyoncu Heinrich Kramer Institor ve Jakob Sprenger'e, Engizisyon'un bütün yetkiilerini kullanma izni verdi.

Kramer ve Sprenger sonraları her cadı avcısının el kitabı olarak kullanılan "Cadıların Çekici" (Malleus Maleficarum) adlı bir kitap yazdılar. Kitapta cadıların nasıl büyüler yaptıkları ayrıntılı olarak anlatılır. Sözgelimi süt büyüsü yapan bir cadı için şöyle yazılmıştır: "Süt büyüsü yapacak cadılar, genellikle kutsal günlerde gece yarısı evlerinin herhangi bir cephesinin önünde toplanırlar. Bacaklarının arasında süt teknesi olduğu halde büyüyü uygulamak için çömelen cadı, elindeki bıçağı, baltayı ya da sivri uçlu bir nesneyi ağaca saplar ve inek memesinden süt sağarmışçasına aynı hareketi baltanın, bıçağın sapına uygular. Bir yandan da her zaman yanına gelmeye hazır bekleyen şeytani çağırır. Büyü yapılan komşunun ineğinin memelerindeki süt, şeytan tarafından saplanmış nesnenin sapından büyücünün teknesine akar."

Kramer ve Sprenger, cadıların bazılarının yalnızca simgesel olarak sabbata katıldıklarını; ama çoğunun oraya gerçekten de gövdelerini taşıdıklarını kabul ettiler. Her iki durumda da sonuç aynıydı, çünkü oraya yalnızca imgesinde uçan cadı, olan bitenleri tıpkı gövdesini taşımış cadı kadar güvenilir biçimde görmektedir. Bir kocanın, karısının yatakta yanında olduğuna yemin ettiği ama başkalarının onu sabbat ayininde gördüklerine ilişkin tanıklık ettikleri davalara gelince, burada adamın dokunduğu kadın karısı değil, onun yerini alan bir şeytandır. Belki de Canon Episcopi'nin öne sür-

düğü sava göre uçuş yalnızca imgeseldi. Ne var ki cadıların verdikleri zararın imgesel olduğu nasıl düşünülebilirdi ki? Akla gelebilen her yıkım -sığırların ve ürünlerin yok olması, çocukların ölümü, acılar ve ağrılar, sadakatsizlik ve delilik- cadılardan kaynaklanıyordu. Bütün bunların ardından, Cadıların Çekici adlı kitap, cadıların tanınmaları, suçlanmaları, sorguya çekilmeleri ve işkenceden geçirilmeleri işlemlerinin nasıl yapılacağını anlatan bir bölümle son bulur. "Kim ki birinin zındık ya da büyücü olduğunu bilmektedir ya da duymuştur, ya da kim ki böyle birinin insanlara, hayvanlara ya da tarlalardaki ürüne yönelik, devlete zarar veren herhangi bir uygulamasına tanık olmuştur, on iki günlük süre içinde bizleri haberdar etmek zorundadır..."

Hans Baldung Grien'in resimlediği cadıların sabbat ayini...

Büyücü ihbarında ihmali görülen herkes, kiliseden kovulmak ya da fiziki cezalardan birine çarptırılmayı göze almak zorundaydı. Sanıkların suçlarını itiraf etmeleri için tüyler ürperten işkenceler uygulanırdı. Genellikle sanığın önce giysileri çıkarılmakta, sonra da tırnak sökme, çarpmıha germe, kemik kırma, susuz bırakma, dayak atma gibi işkencelere tabi tutulmaktaydılar.

Sabbat ayinleri düzenlemekle suçlanan ve şeytanla işbirliği yaptığı iddia edilen kişilerin çoğunun kadınlar ol-

ması, ortaya değişik savların çıkmasına neden oluyor. Bunlardan bir tanesi dönemin tıbbının ve şifacılığının kadınların elinden alınarak tamamen erkek egemen bir düzenin kurulmasıyla ilgili. Bu sava göre o dönemde büyücü ya da cadı olduğu iddia edilen kişilerin büyük çoğunluğu, bazıları bugün bile farmakoloji alanında kullanılan şifalı otlar yardımıyla insanları sağaltan şifacıydı. Sözgelimi cadı ya da büyücü olduğu iddia edilen kişiler bazı otlar yardımıyla doğumu kolaylaştıran, iltihap dağıtan, ağrı kesici olan ilaçlar elde ediyorlardı. Bu dönemde kiliseye bağlı hekimlerse kadının doğum sırasında çektiği acıların, işlenen ilk günahahtan dolayı olduğunu öğreniyordu. Şifa dağıtan cadıların yöntemleri ve elde ettikleri sonuçlar Katolik kilisesi için önemli

bir tehdit oluşturuyordu; çünkü cadı olduğu söylenen kişiler uygulamacıydılar. İnanç dünyasının duvarları ve kilisenin katı dinsel öğretisinden uzak duruyor, deneme yanılma yöntemiyle elde ettikleri neden sonuç ilişkisine itibar ediyorlardı. Hastalıklar için, gebelik ve doğum için en uygun ilacı bulmak amacıyla çalışıyorlardı. Kilisenin gözüne büyü gibi görünen şeyler bir anlamda o çağın bilimi sayılabılırdi. Kiliseye tümüyle deneysellik karşıtıydı. Kilise için doğadaki fiziksel oluşumların arkasındaki yasaları araştırmak anlamsızdı. Dünya Tanrı tarafından bir anda yaratılmıştı; herhangi bir anda yok edilebilirdi. Büyücü ya da cadı oldukları iddia edilen şifacılar pratik çalışmalarını halk katmanları arasında sürdürürken, egemen sınıflar tıp dünyasında kendi temsilcilerini ortaya çıkarıyordu: Üniversite eğitimi almış doktorlar. Ortaçağın bu döneminde Araplarla ilişkilerin sıklaşması nedeniyle Avrupa'da bilimsel anlamda bir canlılığın başladığı göze çarpıyordu. Tıp da bu canlanmadan etkileniyordu. Ne var ki kilisenin katı baskıcı tutumu, tıbbın belirli bir çerçeveye oturtulmasını ve bunun dışına asla çıkılmamasını zorunlu kılmıştı. Ortaçağ tıp eğitimi kilise doktriniyle çatışmayacak şekilde düzenlenmişti. Okumuş doktorlar bir papazın izin ve yardımı olmaksızın hiçbir tedavi uygulayamıyorlar, günah çıkarmaya rıza göstermeyen hastalaraysa hiç bakamı-

yorlardı. Doktor bedeni tedavi ederken ruha zarar vermemeliydi. Tıp eğitimi alan doktorlar için bu, zaman zaman akla ters düşecek uygulamalar anlamına gelebiliyordu. Öğrenimi sırasında hiç karşılaşmadığı hastayla ilk defa yüze geldiğinde doktorun yaptığı şey, hurafelere dayanan adetleri uygulamaktı. Oxford Üniversitesi'nden bir tıp doktorası ve teoloji bakaloryası olan Doktor Edwards'ın, diş ağrısına karşı bir hastanın çene kemiği üzerine "baba, oğul ve kutsal ruh adına amin!" yazdığı söylenir.

Hekimlik üniversite eğitimini gerek-tiren bir meslek olarak ortaya çıktıktan sonra, bu mesleği yasal olarak kadınlara kapatmak çok zor olmadı. Böyle bir eğitimin giderlerini kolayca kendileri karşılayabilen üst katmanlardaki kadınların bile önlerinde, yalnızca erkek doktorların mesleklerini uygulayabileceklerini belirten lisans yasaları vardı. Yani ayrıcalıklı kadınlar belki tıp okuyabilir, ama kesinlikle doktorluk yapamazlardı. Aslında bu önleyici yasaları uygulamak o kadar da kolay değildi. Bir avuç okumuş erkek doktorun karşısında birçok sağlık pratisyeni bulunuyordu. Ama bu yasaların asıl hedefi köylüye şifa dağıtan kadınlar değil, okumuş erkek doktorlarla birlikte, aynı şehirli hasta çevresine hizmet veren kadınlardı. Sözcğelimi 1322'de Paris Üniversitesi Tıp Fakültesi, Jacoba Felicie adlı bir kadını mahkemeye vermişti. Jacoba, şifa dağıtmakta başarılı ama tıpla ilgili eğitim almamış bir kadındı. Hastaları, ona gelmeden önce öğrenim görmüş ünlü doktorlara gitmiş insanlardı. Mahkemede suçlandığı temel noktalar sa şunlardı: "... hastalarının iç hastalıklarını ve enfeksiyonlarını, hem de dış iltihaplanmaları tedavi etmiştir. Yorgunluk nedir bilmeksizin bütün hasta ziyaretlerini kabul etmiş, doktorların başvurduğu aynı yöntemlerle idrar tahlili, nabız sayımı, vücut ve organların yoklanması ile muayenesini yürütmüştür." Altı tanık, başka birçok doktora başvurdukları halde ancak Jacopa tarafından iyileştirildiklerini; cerrahide ve tıpta Paris'te hiçbir doktorun erişemeyeceği bir yetkinliğe sahip olduğunu söyledi. Ama bütün bu kanıtlar onun aleyhine değerlendirildi, çünkü öne sürülen asıl suçlama onun yetkin olup olmadığı değil, bir kadın olarak hasta iyileştirmeye kalkışmasını hedef almıştı.

Cadılık suçlamasına uğrayanların sonu genellikle yakılarak idamdı.

Benzer bir gerekçeyle de İngiliz doktorları parlamento'ya bir dilekçe vermişler, bazı gereksiz ve muzır kadınların "fizikçilik mesleği"ni icraya cesaret etmeleri nedeniyle yüksek para ve hapis cezalarıyla cezalandırılmalarını istemişlerdi. 1400'lerde artık doktorluğun, şehirli okumuş tıp pratisyenlerine karşı verdiği savaş bütün Avrupa'da zaferle sonuçlanmıştı. Bu zafer, üst düzeylerin sağlık hizmetlerinde erkek doktorların tartışmasız tek yetkili olduğunu getirmişti. Bunun dışında kalan sağlık pratisyenlerinin büyücülükle suçlanıp ortadan kaldırılmalarının önü, kilise tarafından açılıyordu. Öyle ki cadılık suçlamasıyla kovuşturulan kadınların büyüyle uğraşıp uğraşmadığına ya da büyülerinin zararlı olup olmadığına karar veren kişiler, doktorlardı. Cadıların Çekici'nde şöyle yazıyor: "Ve bir hastalığın büyüleme yoluyla mı yoksa fiziksel bir etkiyle mi ortaya çıktığını ayırabilmek için her şeyden önce bir doktorun tanısına başvurmak gerekir."

Büyücü avları süresince kilise de, doktorların profesyonel tababetini açıkça yasal olarak tanımlamışken, profesyonel olmayan tababeti, büyücülük uğraşları içinde sınıflamıştı: "Eğer bir ka-

Cadılar hakkındaki en yaygın görüş, süpürgeye binerek uçtuklarıydı.

dın eğitim görmeksizin birini tedaviye kalkışırsa, bu kadın bir büyücüdür ve ölmek zorundadır."

Sonuçta büyücü safsatası, doktora, günlük uygulamalarında kendi dışındakilere çamur atmak için hoş bir fırsat yaratmış oldu. Onun iyileştiremediği her şey belli ki büyücülüğün ürünüydü.

Cadı avı Avrupa'da sonraları da Amerika'da dönem dönem ortaya çıktı. Yakılan kurbanların büyük çoğunluğu cadı olduklarını ve şeytanla işbirliği yaptığını kabul eden kadınlardı. Ne var ki bu itirafların hepsi işkence altında yapılmıştı. Kurbanlara iki seçenek sunuluyordu: işkence altında yavaş yavaş ölmek, ya da cadı olduğunu itiraf ederse yakılarak ölmek. Birisinin bir suçlamaya uğraması içinse birçok neden olabilir. İneğinin ölümünü sevmediği komşusunun üzerine yıkan biri, onu rahatlıkla suçlayabilirdi. Mallarına el konmak istenen zengin biri, ya da birinin aşkına karşılık vermeyen güzel bir kadın cadılıkla suçlanabilirdi. Sonuç çoğu kez değişmezdi: yakılarak ölüm. Sonuç olarak söylenebilir ki cehaletin, toplumsal histerinin ve engizisyonun dayattığı koyu bağnazlığın ürünüydü cadılar. Cadı avıysa bir biçimde ortaçağ tıbbının kadınlardan arındırılması ve kilise yönetiminde erkek egemen bir havaya büründürülmesiyle sonuçlandı.

Gökhan Tok

Kaynaklar

- Harris, M., İnekler, Domuzlar, Savaşlar ve Cadılar, İmge Kitabevi, Çeviren: Fatih Gümüş, 1995
 Ehrenreich, B., Deidre, E., Cadılar, Büyücüler ve Hemsireler, Kavram Yayınları, Çeviren: Ergun Uğur, 1992
 Akın, H., Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı, Dost Yayinevi, 2001
 Crow, W.B., Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi, Dharma Yayınları, Çeviren: Fulya Yavuz, 2002